

*Міністерство освіти і науки України
Сумський державний університет*

**КАФЕДРА ЕКОНОМІКИ, ПІДПРИЄМНИЦТВА
ТА БІЗНЕС-АДМІНІСТРУВАННЯ**

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА БАКАЛАВРА

*Індивідуальна тема: «Оцінка рівня забезпечення економічної безпеки
підприємства»*

Спеціальність 051 «Економіка»

Освітня програма 6.051.00.06 «Економіка і бізнес»

Завідувач кафедри: _____ / О.І. Карінцева /

Керівник роботи: _____ / О. О. Часник /

*Виконавець: _____ / Ю.А. Федоренко /
П.І.Б.*

Група: _____ Ез-71С

Суми 2021 р.

Зміст

Анотація	3
Вступ	4
1. Теоретична сутність економічної безпеки підприємства	5
1.1. Визначення та поняття економічної безпеки підприємств	5
1.2. Структура економічної безпеки підприємств	7
2. Механізми забезпечення економічної безпеки підприємств	13
2.1. Система та суб'єкти економічної безпеки підприємств	13
2.2. Стратегія та політика економічної безпеки підприємств	17
2.3. Концепція економічної безпеки підприємств	19
3. Аналіз оцінки рівня економічної безпеки підприємства	23
3.1. Оцінка системи показників економічної безпеки підприємства за функціональними складовими	23
3.2. Оцінка рівня сукупності економічної безпеки підприємства	31
Висновки	32
Список використаної літератури	34

Анотація

Кваліфікаційна робота бакалавра на тему «Оцінка рівня забезпечення економічної безпеки підприємства» містить 42 сторінки основного тексту, має 3 розділи, 11 формул, 1 таблицю, 2 рисунка, 52 джерела літератури.

Метою роботи є комплексне дослідження та вивчення поняття економічної безпеки підприємства.

Поставлені та вирішені такі задачі: визначена сутність економічної безпеки підприємства; розкритий зміст методологічного арсеналу теорії економічної безпеки підприємства; систематизовані окремі небезпеки, що впливають на стан і рівень економічної безпеки підприємства; описані методики визначення окремих видів економічної безпеки підприємства.

У першому розділі кваліфікаційної роботи бакалавра «Теоретична сутність економічної безпеки підприємства» розглянуті поняття та структура економічної безпеки підприємств.

У другому розділі кваліфікаційної роботи бакалавра «Механізми забезпечення економічної безпеки підприємств» розкрита система та суб'єкти, стратегія та політика, а також концепція економічної безпеки підприємств.

У третьому розділі кваліфікаційної роботи бакалавра «Аналіз оцінки рівня економічної безпеки підприємства» проведена оцінка системи показників економічної безпеки підприємства за функціональними складовими та оцінка рівня сукупності економічної безпеки підприємства. економічна безпека.

Ключові слова: підприємство, економічна безпека, ресурс капіталу, ресурс персоналу, ефективність, розвиток, стійкість, економічна стабільність, конкурентостійкість, система засобів, господарська діяльність, технологічний потенціал.

Вступ

Стабільність функціонування , зростання економічного потенціалу підприємства за умови ринкових відносин залежить від наявності надійної системи економічної безпеки.

Практика показує, що організація роботи та існування сучасної підприємницької діяльності вимагає створення системи економічної безпеки, що враховувала ті негативи, які може спричинити кожна сторона чи економічна дія щодо підприємства [35, 46, 47, 48].

Так, вивчення матеріалів дає можливість, зробити висновок, що на даний час, відсутня методологія визначення чинників забезпечення економічної безпеки та відсутня правова база регулювання даних питань і в цілому концепція економічної безпеки підприємств.

Серед вчених немає єдиного визначення терміну «економічна безпека». Більш поширеним є визначення економічної безпеки підприємства як стану ефективного використання його ресурсів та ринкових можливостей, що дозволить зменшити негативні загрози та забезпечити виживання і стійкий розвиток на ринку у відповідності до обраної мети [2, 41, 42, 43, 44, 45].

Держава, суспільство, регіони, підприємства та окремі громадяни є об'єктами економічної безпеки.

1. Теоретична сутність економічної безпеки підприємства

1.1. Визначення та поняття економічної безпеки підприємств

В сучасних умовах промислових революцій «Індустрії 3.0», «Індустрії 4.0» [18, 49, 50, 51, 52] усе більшого значення для розвитку країни та для успішної фінансово-господарської діяльності певного підприємства набуває проблема забезпечення економічної безпеки [35, 39, 46, 47].

Завданням забезпечення стабільного функціонування і досягнення основної цілі підприємства є дотримання економічної безпеки підприємства.

Рівень економічної безпеки підприємства залежить від рішень керівництва, наскільки вони уміло та ефективно можуть уникати загроз та їх уміння ліквідувати негативні наслідки [30].

Розглянемо джерела негативного впливу на економічну безпеку підприємства. Ними можуть бути: -збіг деяких обставин, в залежності від обумовленості негативного впливу на економічну безпеку підприємства. Об'єктивний характер мають такі негативні впливи, що виникли не з вини конкретного підприємства. Суб'єктивний характер носять впливи, що виникли у результаті неефективної роботи всього підприємства чи окремих його працівників.

Головною метою економічної безпеки підприємства є гарантія його стабільного та ефективного функціонування зараз та високий потенціал його розвитку у майбутньому [12].

Основні функціональні цілі економічної безпеки підприємства це:

-забезпечення технологічної незалежності і досягнення високої конкурентоспроможності технічного потенціалу підприємства;

-забезпечення високої фінансової ефективності роботи, фінансової незалежності і фінансової стійкості підприємства;

-досягнення високої ефективності менеджменту, оптимальної і ефективної організаційної структури управління підприємством;

-досягнення високого рівня кваліфікації персоналу;

-мінімізація руйнівного впливу результату виробничо-господарської діяльності підприємства на навколишнє середовище;

-ефективна організація безпеки персоналу підприємства, його майна, його капіталу та комерційних інтересів;

-забезпечення захисту інформаційного поля, комерційної таємниці підприємства;

-якісна правова захищеність всіх аспектів діяльності підприємства.

Функціональні цілі і головна ціль формують необхідні структуроутворюючі елементи загальної схеми організації економічної безпеки підприємства.

Забезпечення функціонування економічної безпеки підприємства передбачає проведення аналізу та надання оцінки загрозам. Та запровадження застережних і протидіючих заходів на підприємстві [32].

Тож, економічна безпека підприємства – це універсальна категорія, яка відбиває захищеність суб'єктів соціально-економічних відносин на усіх рівнях, починаючи із держави та закінчуючи кожною окремою особою. Зміст цього поняття містить в собі систему засобів, які забезпечують економічну стабільність та конкурентоспроможність підприємства та сприяють зростанню рівню добробуту працівників. І тільки при здійсненні у необхідному обсязі цих дій можна буде досягти належного рівню економічної безпеки підприємства [39].

1.2. Структура економічної безпеки підприємств

Поняття економічної безпеки підприємств містить в собі поза виробничі і внутрішньовиробничі складові. Відобразимо їх на малюнку 1.1..

Економічна безпека підприємства	
Внутрішньовиробничі складові	Поза виробничі складові
фінансова безпека	ринкова безпека
інтелектуальна безпека	
кадрова безпека	
технологічна безпека	
правова безпека	інформаційна безпека
інформаційна безпека	
екологічна безпека	
силова безпека	

Малюнок 1.1. – Складові економічної безпеки підприємств.

Проаналізуємо основні внутрішньовиробничі функціональні складові економічної безпеки.

Фінансова складова – є провідною та вирішальною, так як, при ринкових умовах господарювання фінанси це головне для економічної системи.

Про ослаблення фінансової складової економічної безпеки свідчить: зменшення ліквідності підприємства; зменшення фінансової стійкості підприємства; зростання кредиторської і дебіторської заборгованості [40].

За цю складову економічної безпеки відповідає економічна і фінансова служба підприємства.

Інтелектуальна складова – це коли рівень економічної безпеки підприємства повною мірою залежить від компетентності працівників підприємства.

За інтелектуальну складову економічної безпеки на підприємстві відповідає кадрова служба та особисто головний інженер підприємства.

Негативний вплив на цю складову мають:

- зниження освітнього рівня працівника підприємства;
- зменшення раціоналізаторської і винахідницької активності працівників підприємства;
- зменшення питомої ваги інженерно-технічних працівників та науковців в загальній кількості працюючих підприємства;
- звільнення провідних висококваліфікованих працівників підприємства, що приведе до ослаблення інтелектуального потенціалу підприємства.

Кадрова складова – склад кадрів має великий вплив на рівень економічної безпеки підприємства.

За цю складову економічної безпеки відповідає кадрова служба підприємства.

Проаналізуємо негативні впливи на цю складову. Впливає:

-відтік кадрів з підприємства;

-плинність кадрів підприємства;

-праця за сумісництвом, яка відволікає та показує низьку віддачу працівника, та може призвести до витоку конфіденційної інформації, що належить підприємству;

-низька кваліфікація кадрів підприємства;

-фізичне старіння кадрів, їхніх знань та вмій.

Технологічна складова, вона показує ступінь відповідності використаних на підприємстві технологій, що відповідають світовим аналогам за оптимізацією витрат.

За цю складову економічної безпеки на підприємстві несе відповідальність технологічна служба, вона проводить контроль за технологічною дисципліною, також займається розробкою нових більш ефективних технологій.

Так, до негативних впливів на цю складову належать:

-порушення технологічної дисципліни;

-морально застаріле обладнання та технології, що використовуються підприємством;

-дії, які направлені на підрив технологічного потенціалу підприємства.

Правова складова – це правове забезпечення діяльності підприємства з дотриманням чинного законодавства.

Питанням правової складової займається юридична та патентно-ліцензійна служби. Здійснюють правове забезпечення діяльності підприємства, юридичне оформлення договірної документації, проведенням судових, арбітражних розглядів, правове навчання персоналу підприємства та проводять контроль за порушеннями норм патентного права [18].

Правову небезпеку становлять:

-порушення норми патентних прав;

-недостатня правова захищеність інтересів підприємства у діловій, договірній документації;

-низька кваліфікація працівників юридичної служби відповідного суб'єкту господарювання і помилки в підборі персоналу даної служби;

-порушення юридичних прав самого підприємства та його працівників;

-ненавмисне або навмисне розповсюдження комерційно важливої інформації.

Інформаційна складова – виконує інформаційно-аналітичне забезпечення господарської діяльності підприємства. Служби підприємства, що виконують ці функції, повинні створювати і захищати інформаційну складову економічної безпеки підприємства [17].

До них відносяться:

-аналіз інформації, яка отримується, з дотриманням загальноприйнятих методів та принципів;

-збір інформації, яка має відношення до діяльності підприємства;

-оцінювання рівню економічної безпеки за усіма складовими, розробка рекомендацій для зростання рівня економічної безпеки підприємства;

-прогнозування тенденції розвитку економічних, політичних та науково-технічних процесів.

До підприємства надходить потік інформації, який розрізняють за джерелами формування. Так, виокремлюють:

-вірогідно нетаємну інформацію, отриману по неформальним контактах працівників підприємства із носієм цієї інформації;

-офіційно відкрити інформацію.

Екологічна складова – вона полягає у дотриманні екологічних норм, мінімізації втрат від забруднення навколишнього середовища [38, 40, 41, 42, 43, 44, 45].

Індикатором екологічної складової є: нормативи гранично допустимої концентрації шкідливих речовин, що встановлені законодавством та аналіз ефективності заходів для забезпечення такої екологічної складової.

Силова складова – це забезпечення фізичної безпеки робітників підприємства та збереження майна підприємства.

Силовою складовою займається служба охорони, вона повинна забезпечувати фізичний захист керівництва та працівників підприємства, повинна організувати пропускний режим, виконувати охорону офісів, приміщень, устаткування і т. д..

Так, до негативних впливів відносять:

-моральні та фізичні впливи, які направлені не конкретних особистостей і мають на меті принесення їм шкоди, це є загрозою для нормальної діяльності підприємства в цілому.

Негативні впливи, які завдають шкоди майну підприємства, несуть загрозу зменшення вартості його активів та втрат економічної незалежності [5].

Розглянемо причини цих негативних явищ. Ці причини наступні:

-кримінальні мотиви отримання злочином доходів;
-некомерційні мотиви посягання на життя працівників підприємства та на майно підприємства;
-нездатність підприємств-конкурентів досягти переваги порядними методами .

До поза виробничих складових економічної безпеки відносяться:

Ринкова складова – вона охарактеризовує ступінь відповідності внутрішніх можливостей розвитку підприємства зовнішнім, що виробляються ринком.

За складову безпеки на підприємстві відповідає служба маркетингу.

Про послаблення ринкової безпеки свідчить:

-ослаблення конкурентних позицій та спроможності протидіяти конкурентному тиску;

-зменшення адаптивних можливостей підприємства до зміни ситуацій на ринку, відставання від вимог ринку;

-зниження ринкової частки, що її займає підприємство.

Інтерфейсна складова – характеризує надійність взаємодій із економічними контрагентами. Економічній безпеці підприємства несуть загрозу неочікувані зміни умови взаємодій із економічними контрагентами.

За цю складову безпеки підприємства несе теж служба маркетингу.

Тож, провівши аналіз та оцінку структури економічної безпеки підприємств за деякими функціональними складовими ми можемо запропонувати наступні кроки до шляху укріплення економічної безпеки вітчизняних підприємств:

-в рамках технологічної безпеки – це закриття збиткових, низькорентабельних підприємств; зміна системи оплати праці кадрів, що займаються науковою діяльністю; утворення нових організаційно-виробничих структур; використовувати лізинг; брати участь в міжнародних семінарах та виставках; з ресурсної безпеки – удосконалювати систему розрахунків; підвищувати продуктивність праці на підприємстві;

-в рамках фінансової безпеки – це застосування принципів дотримання критичного терміну кредитування; утворення інформаційного центру для того, щоб постійно приймати інформацію за борги підприємства та унеможливити витік інформації; використовувати нові форми підприємництва;

-в рамках соціальної безпеки – приближення рівню оплати праці до показників розвинутих країн; залучення працівників до вирішення управлінських питань; підвищення кваліфікації працівників; інтерес адміністрації підприємства у працевлаштуванні безробітних; вклад у розвиток соціальної інфраструктури підприємства; підвищення матеріальної відповідальності працівників за результат своєї ж праці [11].

2. Механізми забезпечення економічної безпеки підприємств

2.1. Система та суб'єкти економічної безпеки підприємств

У кожного підприємства цілком індивідуальна система економічної безпеки. Система економічної безпеки має залежність від державного законодавства, від обсягу фінансових і матеріально-технічних ресурсів, що виділені керівництвом підприємства, від сприймання та розуміння важливості забезпечення безпеки підприємницької діяльності, та від досвіду роботи керівника служби безпеки підприємства [10].

Системний і комплексний підхід до організації економічної безпеки – це запорука надійного захисту економічної безпеки підприємства. Так, у економіці є поняття – системи економічної безпеки підприємства.

Система економічної безпеки підприємства – це комплекс організаційно-управлінських, режимних, технічних, профілактичних та пропагандистських заходів, які направлені на кількісну реалізацію захисту інтересів підприємства від внутрішніх і зовнішніх загроз [8].

Назвемо, принципи побудови системи економічної безпеки підприємства:

- принцип законності;
- принцип прав та свобод громадян;
- принцип централізованого керівництва;
- принцип компетентності;
- принцип конфіденційності;
- принцип комплексного застосування ресурсів і коштів;
- принцип координації і взаємодії з органами влади і керівництва;
- принцип корпоративної етики;
- принцип самостійності та відповідальності за забезпечення економічної безпеки;
- принцип передового матеріально-технічного оснащення.

Система економічної безпеки підприємства та її основні елементи:

-захист комерційної таємниці і конфіденційності, будь-якої, інформації;

-комп'ютерна безпека;

-внутрішня безпека;

-безпека споруд і будинків;

-фізична безпека;

-технічна безпека;

-безпека зв'язку;

-безпека перевезень людей та вантажу;

-безпека господарсько-договірної діяльності;

-протипожежна безпека;

-безпека культурних, масових, рекламних заходів, переговорів і ділових зустрічей;

-екологічна безпека;

-радіаційно-хімічна безпека;

-інформаційно-аналітична розвідка;

-експертна перевірка механізму системи забезпечення;

-інформаційно-аналітична робота.

Далі розглянемо алгоритм побудови системи економічної безпеки підприємства.

Система економічної безпеки підприємства будується на основі наступних принципів, точніше, одного з них. Перерахуємо ці принципи:

-законність, заходи безпеки підприємства ґрунтуються на дії правових актів;

-пріоритет заходів попередження, тобто своєчасне виявлення умов, які будуть сприяти розвитку загрози;

-комплексне застосування коштів і сил, тут використовуються всі кошти і ресурси підприємства;

-компетентність, тобто, високий професіональний рівень працівників, що дозволить вирішувати питання безпеки;

-координація і взаємодія підприємства, як ззовні так і в середині підприємства;

-економічна доцільність, де вартість фінансових витрат при забезпеченні економічної безпеки підприємства не буде перевищувати оптимального рівню, за якого губиться економічний зміст їхнього застосування;

-системність, тут потрібно враховувати усі фактори, які мають вплив на безпеку підприємства;

-планова діяльність, це забезпечення безпеки, яка будується на основі комплексних програм.

Суб'єкти економічної безпеки, які займаються забезпеченням безпеки підприємства відобразимо на малюнку 2.1..

Суб'єкти економічної безпеки підприємства

Перша група	Друга група
Безпосередньо займається цією діяльністю на підприємстві і підлеглі його керівництву.	Зовнішні організації і органи, що працюють самостійно та не підкоряються керівництву підприємства.
1. Спеціалізовані суб'єкти, основне призначення яких це постійна діяльність з забезпечення безпеки підприємства.	Суб'єктами цієї групи є: -законодавчі органи; -органи виконавчої влади; -суди; -правозахисні органи; -науково-освітні заклади. Вони іноді приєднуються до діяльності підприємства щодо забезпечення його економічної безпеки.
2. Напів-спеціалізовані суб'єкти, в яких є частина функцій направлена на забезпечення безпеки підприємства.	
3. Решта персоналу і підрозділи підприємства, що у межах своїх посадових інструкцій і положень про підрозділи мають право приймати заходи щодо забезпечення безпеки підприємства.	

Малюнок 2.1. - Суб'єкти економічної безпеки підприємства.

Перерахуємо засоби та методи забезпечення економічної безпеки підприємства:

-технічні засоби, це охоронно-пожежні системи, відео-радіоапаратура, бронежилети, огороження, прилади для виявлення вибухових речовин та пристроїв;

-організаційні, це спеціалізовані організаційно-структурні формування, які на пряму займаються безпекою підприємства;

-фінансові засоби, бо без достатніх фінансових коштів не можлива робота системи економічної безпеки підприємства;

-інформаційні засоби, це питання збереження конфіденційної інформації підприємства;

-правові засоби, коли підприємство керується відповідними державними законодавчими нормами та актами, а й розробляють власні локальні правові акти з питань забезпечення економічної безпеки підприємства;

-кадрові засоби, забезпечення кваліфікованими кадрами, які займаються питаннями економічної безпеки підприємства;

-інтелектуальні засоби, залучення спеціалістів і науковців до роботи над модернізацією системи безпеки підприємства.

Але одночасне запровадження цих заходів просто неможливо. Це проходить у декілька етапів.

Перший етап. Виділення коштів.

Другий етап. Формування організаційних та кадрових засобів.

Третій етап. Розробка системи правових засобів.

Четвертий етап. Залучення інформаційних, технічних і інтелектуальних засобів.

Так, переведені із статичного у динамічний стан засоби перетворюються у методи забезпечення економічної безпеки підприємства. Тоді, виділяють інформаційні, технічні, правові, фінансові, кадрові та інтелектуальні методи. Перелічимо ці методи.

Інформаційні – складання характеристик на робітників, аналітичні матеріали конфіденційного характеру.

Технічні – контроль, спостереження та ідентифікація.

Правові – судовий захист законних прав та інтересів, допомога діям правоохоронним органам.

Фінансові – матеріальне стимулювання робітників, які відповідають за безпеку.

Кадрові – підбір, навчання кадрів, які будуть забезпечувати безпеку підприємства.

Інтелектуальні – ноу-хау, патентування і т. д.. [20].

2.2. Стратегія та політика економічної безпеки підприємств

Політика економічної безпеки підприємства – це загальні орієнтири для дій та прийняття рішень, що полегшують досягнення цілей. Так, для встановлення цих орієнтирів першочергово треба сформулювати цілі забезпечення безпеки підприємства [22]. Це:

- виконання виробничої програми;
- недопущення залежності від поганих партнерів;
- напрямок на світові стандарти у розробці та освоєнні нової технології виробництва продукції;
- повне інформаційне забезпечення діяльності підприємства і підвищення його ефективності;
- підвищення конкурентоздатності продукції підприємства;
- збереження і примноження власності;
- зміцнення дисципліни праці та підвищення її продуктивності;
- зміцнення інтелектуального потенціалу підприємства;
- захист законних прав і інтересів підприємства.

Так, можемо визначити загальні орієнтири для прийняття рішень, які полегшать досягнення цих цілей:

- спеціалізація і професіоналізм персоналу підприємства;
- пріоритетність несилових методів попередження та нейтралізації загрози;
- збереження та множення ресурсного потенціалу;
- проведення попереджувальних заходів з підвищення рівня захищеності власності і персоналу підприємства.

Ця політика успішно буде виконуватися при реалізації стратегії безпеки підприємства. Стратегія безпеки підприємства – це сукупність найбільш вагомих рішень, що спрямовані на забезпечення належного рівня безпечної роботи підприємства [31].

Розглянемо, наступні види стратегій:

- стратегії, що спрямовані на відновлення нанесеного збитку;
- стратегії, що націлені на запобігання впливу можливих або вже існуючих загроз на предмет безпеки;
- стратегії, які орієнтовані на попередження або усунення можливих загроз.

В першому випадку є збиток, та він компенсується діями, що передбачені відповідною стратегією.

Останні два типи стратегій мають на меті таку діяльність з забезпечення економічної безпеки, результатом якої є не виникнення будь якої загрози, чи створюють їй перепони [23].

2.3. Концепція економічної безпеки підприємств

Головним у забезпеченні безперебійної роботи економічної безпеки підприємства є розроблення її концепції.

Концепція визначається як система ідей, поглядів, цільових установок з основним напрямом – це постановка і шляхи вирішення виявленої проблеми.

Концепція економічної безпеки підприємства – це офіційно затверджений документ, де відображено систему поглядів, вимоги і умови щодо організації заходів безпеки персоналу підприємства і його власності [24].

Розглянемо структуру концепції.

Перше – це описи проблемних ситуацій у сфері економічної безпеки підприємства:

- причина та наслідок виникнення загрози;

-перелік потенційної загрози для безпеки підприємства, їхня класифікація та ранжування;

-негативний наслідок загрози для підприємства.

Друге – це механізми забезпечення економічної безпеки підприємства:

-ціль і задача забезпечення безпеки підприємства;

-утворення організаційних структур з управління системи безпеки підприємства;

-визначення об'єктів та предметів економічної безпеки підприємства;

-формування стратегії і політики безпеки підприємства;

-формування принципів забезпечення безпеки підприємства;

-показники та критерії економічної безпеки підприємства.

Третє – це заходи з реалізації засобів безпеки підприємства:

-оцінка та контроль процесу виконання концепції;

-формування підсистеми загальної системи безпеки підприємства;

-розрахунок засобу і визначення методу забезпечення безпеки підприємства.

Основа і сформована на науковій платформі система безпеки підприємства є організаційною основою її структурного підрозділу – служби безпеки.

Так, на усіх підприємствах створюються автономні служби безпеки, також безпека роботи малих підприємств, інколи, забезпечується територіальними службами де підприємство наймає декількох охоронців.

Служба безпеки підприємств виконує певний комплекс завдань. Основними є наступні:

-організація роботи по правовому і інженерно-технічному захисту комерційних таємниць підприємства;

-охорона виробничо-господарської діяльності і захист відомостей, які є комерційними таємницями цього підприємства;

-перешкоджання допускам та доступам до інформації і роботи, що мають статус комерційних таємниць;

-організація спеціального діловодства, що не дає можливості на доступ до отримання конфіденційної інформації підприємства;

-локалізація і виявлення каналів витоку конфіденційної інформації підприємства у процесі роботи і при екстремальних ситуаціях;

-оцінка маркетингової ситуації і неправомірної дії конкурента та зловмисника;

-організація особистої безпеки керівництва підприємства;

-забезпечення охорони приміщення, устаткування, офісу, продукції і технічних засобів, що необхідні для виробничої діяльності;

-організація режиму безпеки при виконанні усіх видів діяльності підприємства.

Цей перелік завдань організації системи безпеки підприємства може бути і більшим, це залежить від специфіки самого підприємства, але він завжди повинен бути обґрунтованим і достатнім.

Сукупність конкретного завдання, яке стоїть перед службою безпеки підприємства, завжди зумовлює певні функції [13].

Розглянемо загальні функції, які повинна виконувати служба безпеки підприємства:

-участь в розробці головних документів, де прописані вимоги організації захисту та безпеки підприємства;

-забезпечення і організація внутрішнього і пропускного режиму до приміщень підприємства, порядок несення служби, контроль за дотриманням вимоги режиму персоналом підприємства і відвідувачами;

-розробка і виконання заходів з забезпечення роботи із документами підприємства, які є комерційною таємницею, контролювати виконання вимог матеріалів інструктивного характеру;

-організація і проведення службових розслідувань за фактом порушень безпеки підприємства;

-розкриття та перекриття каналів витоку конфіденційної інформації, аналіз і облік порушень режиму безпеки працівниками підприємства або відвідувачами;

-оновлення, поповнення, розробка переліку інформації, яка становить комерційну таємницю підприємства;

-виконання і забезпечення вимог нормативних документів із питань захисту комерційної таємниці;

-регулярна організація і проведення навчання працівників підприємства та служби безпеки за усіма напрямками захисту комерційних таємниць;

-налагодження та підтримка контактів з правоохоронними органами і службами сусідніх підприємств у інтересах визначення криміногенного настрою на території;

-облік сейфів в яких зберігається документація підприємства, та облік і охорона спец приміщень та технічних засобів, що знаходять в них.

Так, у нормативних документах підприємства є пункти про конкретні об'єкти, які мають захищатися від загроз і посягань. До них відносяться:

-матеріальні засоби праці і фінансові кошти підприємства;

-персонал підприємства;

-технічні засоби і системи охорони та захисту інформаційних і матеріальних ресурсів;

-системи і засоби комп'ютерної діяльності підприємства;

-інформаційний ресурс підприємства з обмеженим доступом.

Для управління безпекою практично більшість охоронних фірм створюють такі собі кризові групи, до їх складу входить керівник фірми, керівник служби безпеки, юрист, фінансист. Головною метою діяльності цієї кризової групи є протидія зовнішній загрози для безпеки підприємства [33].

Служба безпеки підприємства завжди має бути готова до подолання кризової ситуації, яка може статися в результаті зіткнення інтересів бізнесу і злочинності [14].

3. Аналіз оцінки рівня економічної безпеки підприємства

3.1. Оцінка системи показників економічної безпеки підприємства за функціональними складовими

Економічна безпека підприємства передбачає аналіз та оцінку існуючих реальних загроз з кожної функціональної складової і розроблення системи протидіючих та застережних заходів.

Головною передумовою охорони фінансової складової економічної безпеки є комплексне планування потрібних заходів і оперативне виконання запланованих дій в процесі роботи підприємства [16].

Показники, які охарактеризовують ступінь фінансової безпеки підприємства:

$\pm E_c$ – нестача або надлишок власних обігових коштів, які необхідні при формуванні запасів та покриття витрат, що відповідають господарській діяльності підприємства;

$\pm E_m$ – нестача або надлишок власних обігових коштів і також середньострокових та довгострокових позик;

$\pm E_n$ – нестача або надлишок загальної величини обігових коштів.

Розраховують за наступними формулами:

$$\pm E_c = E_c - Z, \quad (3.1)$$

$$\pm E_m = (E_c + K_m) - Z, \quad (3.2)$$

$$\pm E_n = E_c = K_m + K_t, \quad (3.3)$$

Де, E_c – сума власних обігових коштів;

K_m – величина середньострокових та довгострокових позик ;

K_t – короткострокові позики та кредити.

В залежності від значення оцінюваних показників виокремлюють деякі області фінансової стійкості:

1 – абсолютна фінансова стійкість та абсолютна безпека, де підприємству достатньо власних джерел формування запасів і покриття витрати:

$$\underline{+E}_c \geq 0; \underline{+E}_m \geq 0; \underline{+E}_n \geq 0, \quad (3.4.)$$

2 – нормальний рівень безпеки та нормальна фінансова стійкість, де підприємство користується виключно власними джерелами формування запасів та покриття витрат:

$$\underline{+E}_c \approx 0; \underline{+E}_m \approx 0; \underline{+E}_n \approx 0, \quad (3.5.)$$

3 – нестабільний рівень фінансової безпеки та нестійка фінансова стійкість, коли підприємство страждає від недостачі власних обігових коштів, коли їх нестача компенсується середньостроковими або довгостроковими позиками:

$$\underline{+E}_c \geq 0; \underline{+E}_m \geq 0; \underline{+E}_n \geq 0, \quad (3.6.)$$

4 – критичний рівень фінансової безпеки та критичний фінансовий стан, коли підприємству недостатньо власних обігових коштів, підприємство йде на залучення короткострокових кредитів:

$$\underline{+E}_c < 0; \underline{+E}_m < 0; \underline{+E}_n \geq 0, \quad (3.7.)$$

5 – кризовий рівень фінансової безпеки та кризовий фінансовий стан, коли підприємству недостає коштів, та воно перебуває на стадії банкрутства:

$$\underline{+E}_c < 0; \underline{+E}_m < 0; \underline{+E}_n < 0, \quad (3.8.)$$

Охорона кадрової і інтелектуальної складової економічної безпеки охоплює напрями діяльності підприємства та його господарювання [26]:

1 – спрямованість на співпрацю з персоналом підприємства і зростання ефективності діяльності усіх категорій персоналу;

2 – спрямованість на розвиток та збереження інтелектуального потенціалу і на поповнення знань та досвіду робітників підприємства.

Перша стадія процесу охорони цих складових економічної безпеки, це здійснення оцінки загрози негативної дії та можливої шкоди від цих дій.

Основні негативні впливи на економічну безпеку підприємства виділяють недостатню кваліфікацію робітників підрозділів. Цей фактор може бути зумовлений низьким рівнем управління персоналом, нехваткою коштів на оплату праці деяких категорій персоналу підприємства або нераціональним їх витрачанням [1].

Так, рівень інтелектуальної складової економічної безпеки розраховується за наступними значеннями таких показників:

-показник освітнього рівню, що розраховується як відношення кількості осіб, які мають вищу освіту до загальної кількості працюючих;

-питома вага ІТП та науковців, визначається як відношення їхньої кількості до загальної кількості працівників;

-плинність робітників високої кваліфікації, визначається як відношення кількості робітників, які звільнилися до їх загальної кількості.

Сам процес охорони технологічної складової економічної безпеки, передбачає виконання деяких послідовних етапів.

Це, по-перше, аналіз ринку технологій стосовно виготовлення продукції.

По-друге, аналіз конкретних технологічних процесів та пошук внутрішніх резервів покращення технологій, що застосовуються на підприємстві.

Третій етап, це – аналіз товарних ринків по профілю продукції; оцінка перспективи розвитку ринків продукції підприємства; прогнозування можливої специфіки необхідних технологічних процесів для випуску конкурентно спроможної продукції.

Четвертий етап, це розробка технологічної стратегії розвитку підприємства.

Наступний етап, це оперативна реалізація планів технологічного розвитку підприємства у процесі виконання ним господарської діяльності.

На шостому етапі, він є завершальним, тут аналізуються практичні результати виконання заходів щодо охорони техніко-технологічної складової економічної безпеки за результатами спеціальної карти розрахунків ефективності цих заходів.

Технологічну безпеку і технологічний потенціал підприємства охарактеризовують такі показники:

-рівень технологічного потенціалу, який визначається як частка технічних та технологічних рішень на рівні винаходів в загальній кількості нових рішень, що використані в виробничому процесі;

-рівень прогресивності технологій, які визначаються як відношення кількості використаних сучасних технологій до загальної їхньої кількості;

-рівень прогресивної продукції, яка визначається як відношення кількості найменувань виготовлених прогресивних, нових видів продукції до їхньої загальної кількості.

Так, загальний процес охорони правової складової економічної безпеки виконується по типовій схемі, що включає в себе наступні елементи організаційно-економічного спрямування:

-оцінка поточного рівня забезпеченості;

-аналіз загрози негативного впливу;

-планування роботи відповідних підрозділів підприємства;

-планування комплексу заходів, які мають спрямування на зростання цього рівня;

-оцінка поточного рівня забезпечення;

-оперативна реалізація певного комплексу заходів за організації належного рівня безпеки.

Для визначення оцінки рівня правової безпеки визначають коефіцієнт співвідношення втрат підприємством внаслідок порушення трудових норм до загального розміру відвернутих юридичною службою втрат. Коли втрат немає, тоді підприємство характеризується абсолютною правовою безпекою [27].

Та, якщо, втрати становлять: 25 – 50 % - це нестабільний стан;
50 – 75 % - критичний стан; 75 – 100 % - дуже критичний стан.

При цьому, оперативна реалізація заходів по розробці і охороні інформаційної складової економічної безпеки виконується послідовно, з дотриманням певного комплексу робіт, перерахуємо їх: обробка та систематизація отриманої інформації; збирання різних видів важливої інформації; аналіз отриманої інформації; захист інформаційного середовища підприємства; зовнішня інформаційна відповідальність.

Сам рівень інформаційної складової визначається використанням інформації у процесі приймання управлінського рішення.

Як показники рівню інформаційної безпеки визначають наступні коефіцієнти:

-коефіцієнт повноти інформації (Кпл), який визначається як відношення обсягу інформації, котра є у відомі особи, що приймає рішення, до обсягу інформації, яка необхідна для прийняття конкретного рішення;

-коефіцієнт точності інформації (Км), який визначається як відношення обсягу достовірної інформації до загального обсягу наявної інформації;

-коефіцієнт суперечливої інформації (Кпр), який визначається як відношення кількості незалежних свідчень на користі ухвалення рішення до загальної кількості незалежних свідчень в сумарному обсязі релевантної інформації.

Рівень інформаційної безпеки може бути розрахований на основі значень добутку цих коефіцієнтів:

$$K_i = K_{пл} * K_M * K_{пр}, \quad (3.9.)$$

Є визначені три ступеня інформаційної безпеки:

$K_i \geq 0,7$ - високий рівень інформаційної безпеки;

$0,3 \leq K_i < 0,7$ – середній рівень інформаційної безпеки;

$K_i < 0,3$ - низький рівень інформаційної безпеки.

Так, проблеми охорони екологічної безпеки суспільства від господарської діяльності, можна вирішувати тільки через розробку та ретельне дотримання норм мінімально допустимого вмісту шкідливих речовин, що потрапляють в навколишнє середовище, та дотримання екологічних параметрів продукції, яка виробляється.

Рівень екологічної безпеки підприємства може бути розрахований як середнє рівнів окремих його факторів: ушкодження ландшафту, енергетичне забруднення навколишнього середовища, створення смітнику з відходів виробництва, забруднення повітряного та водного середовища [29, 43, 44, 45].

Тут, спочатку, розраховують середній рівень деструктивного впливу за деякими окремими складовими:

$$U_{д.в.} = 1/5 * (k_{л} * S_{л} / S + k_{е} * S_{е} / S + k_{св} * S_{св} / S + k_{вд} * Z_{вд} / Z_{пр.вд.} + k_{вз} * Z_{вз} / Z_{пр.вз.}), \quad (3.10.)$$

Де, S – площа території, що використовується підприємством;

S_z - площа енергетично забрудненої території;

$S_{св}$ – площа, що зайнята під смітник;

$Z_{вд}$ – фактична концентрація забруднюючих речовин у водному середовищі;

$Z_{\text{пр.вд}}$ – гранична концентрація забруднюючих речовин у водному середовищі;

$Z_{\text{пр.вз}}$ - гранична концентрація забруднюючих речовин у повітряному середовищі;

k – коефіцієнт, який враховує ступінь пошкодження ландшафту ($k_{\text{л}}$), інтенсивність енергетичного забруднення ($k_{\text{е}}$), небезпеку речовин в відходах ($k_{\text{св}}$), у водному середовищі ($k_{\text{вд}}$), у повітряному середовищі ($k_{\text{вз}}$).

В залежності від обчислюваної величини розрізняють:

- абсолютну екологічну безпеку ($У_{\text{д.в.}} = 0$);
- нормальну екологічну безпеку ($У_{\text{д.в.}} \leq 0,25$);
- нестабільний екологічний стан ($0,25 < У_{\text{д.в.}} \leq 0,50$);
- критичний рівень екологічної безпеки ($0,50 < У_{\text{д.в.}} \leq 0,75$);
- екологічна криза ($У_{\text{д.в.}}$ – більше - $0,75$).

Вивчимо принципову схему організації силової складової економічної безпеки. Так, аналіз загроз негативного впливу за силовою складовою економічної безпеки відповідно до причин їх виникнення має у своєму складі:

- аналіз рівню організації силової складової економічної безпеки за напрямками, виконавцями та ресурсами, взаємодією і ефективністю витрат;
- прогнозування можливого негативного впливу і очікуваної шкоди від цього;
- розроблення рекомендованого комплексу заходів для запобігання можливим негативним впливам;
- планування бюджету на використання рекомендованих комплексів заходів та розрахунок ефективності, яка очікується від його реалізації;
- планування підбору та спеціального навчання компетентного персоналу;
- оперативне планування реалізації запропонованих заходів за виконавцями і ресурсами.

Розрахунок рівня силової складової економічної безпеки розраховується на основі наступної таблиці 3.1.. Рівень силової складової економічної безпеки підприємства визначається на основі оцінки ймовірності реалізації загрози для цілісності майна і фізичної безпеки робітників підприємства.

Таблиця 3.1. - Рівня силової складової економічної безпеки

Рівень безпеки	Умови			
	Високий	$P \leq 0,0001$ $P_T \approx P_Z$	$P \leq 0,001$ $V_D < P_T \leq Y$	$P \leq 0,01$ $P_C < P_T \leq V_D$
Середній	$0,0001 < P \leq 0,001$ $P_T \approx P_Z$	$0,001 < P \leq 0,01$ $V_D < P_T \leq Y$	$0,01 < P \leq 0,1$ $P_C < P_T \leq V_D$	$0,1 < P \leq 0,2$ $P_T \leq P_C$
Низький	$P > 0,001$ $P_T \approx P_Z$	$P > 0,01$ $V_D < P_T \leq Y$	$P > 0,1$ $P_C < P_T \leq V_D$	$P > 0,2$ $P_T \leq P_C$

Де, P – ймовірність витрат;

P_T – величина можливих витрат;

P_Z – власні засоби підприємства;

V – виторг за реалізацію продукції;

V_D – валовий дохід;

P_C – чистий прибуток.

3.2. Оцінка рівня сукупності економічної безпеки підприємства

Проведемо оцінку рівню економічної безпеки підприємства, він розраховується в наступній послідовності:

-переводимо в відносні оцінки показники рівнів кожної із складових економічної безпеки за формулою:

$$O_i = 1 / N_i * n_i, \quad (3.11.)$$

Де, O_i – відносні оцінки i -тої складової економічної безпеки;

N_i – кількість рівнів i -тої функціональної складової;

n_i – номер рівня i -тої функціональної складової, рахуючи від найбільш несприятливого з них.

Приклад, цього є, коли підприємство з нормальним рівнем фінансової безпеки, то його відносна оцінка визначається наступним чином:

$$O_f = 1 / 5 * 4 = 0,8$$

-визначаємо вагомості V_i для кожної із складових економічної безпеки

-розраховуємо інтегральну оцінку економічної безпеки як середньозважену складових. Чим вона ближче до 1, тим рівень економічної безпеки вище. При цьому, аналіз деяких складових дасть можливість більш точно знати реальні джерела загроз для підприємства.

Тож, оцінка та аналіз рівнів складових економічної безпеки є головною для розроблення комплексу заходів, що будуть направлені на протидію загрозам і збільшенню рівня економічної безпеки підприємства та безперечно розширення його адаптаційних можливостей до змін умов господарсько-виробничої діяльності, створення умов для стабільного розвитку та функціонування підприємства [28].

Висновок

Для вітчизняних підприємств проблемами сучасності є:

- відсутність засобів на технічне переоснащення та виконання НДДкР;
- неритмічність роботи підприємства;
- відсутність замовлень, контрактів;
- дебіторська заборгованість;
- безробіття.

Так, вивчивши це питання, можна запропонувати такі напрямки для зміцнення економічної безпеки підприємств:

1) технологічна безпека:

- закриття малорентабельних та збиткових підприємств;
- змінити систему оплати праці кваліфікованих кадрів;
- створити нові організаційно-виробничі структури;
- запровадити використання лізингу;
- брати активну участь у міжнародних семінарах та виставках.

2) ресурсна безпека:

- удосконалювати систему розрахунків;
- підвищувати продуктивність праці;
- збільшувати капіталовкладення в ресурсозбереження;
- стимулювати ресурсний напрямок НДДкР.

3) фінансова безпека:

-застосовувати принципи дотримання критичного терміну кредитування;

- створення інформаційних центрів
- запровадження нових партнерських зв'язків.

4) соціальна безпека:

-рівень оплати праці наближати до показників розвинутих країн;
-підключення працівників підприємства до прийняття управлінських рішень;

- підвищення кваліфікації працівників підприємства;
- інтерес адміністрації підприємства у працевлаштуванні безробітних;
- розвиток соціальної інфраструктури підприємства;
- зростання матеріальної відповідальності працівника за результат своєї ж роботи.

За сучасних умов, головною складовою частиною цілого комплексу заходів, повинна стати цілісна програма конкретних дій, що спрямовані на утворення стійкої економічної безпеки підприємства [25].

Список використаної літератури

1. Артюхова Д.І. Можливості і умови застосування ситуаційного підходу до управління // Тиждень науки СПБПУ матеріали наукової конференції з міжнар. участю. 2016.
2. Бажал Ю.М. «Економічна теорія технологічних змін»: Навч. посібн. / Ю.М. Бажал. – К.: Заповіт, 2006.
3. Василенко В.О. Антикризове управління підприємством. К., 2003.
4. Войнаренко М.П., Радецька Л.П., Філінюк В.Р. «Проблеми формування економіки України»: Навч. посібн. / М.П. Войнаренко, Л.П. Радецька, В.Р. Філінюк. – К.: Логос, 1999.
5. Вплив людського капіталу та інноваційно-інвестиційних показників на еколого-економічну ефективність національних економік [Текст] / О.В. Кубатко, В.О. Ковач, П.А. Денисенко, В.М. Ігнатченко// Механізм регулювання економіки. - 2018. - № 3. - С. 19-29. - doi.org/10.21272/mer.2018.80.06.
6. Горлачук В.В., Яненкова І.Г., Економіка підприємства: навч.посібник. Миколаїв: Вид-во ЧДУ ім. Петра Могили, 2010.
7. Давидович І.Є. Управління витратами: навч.посібник. К.: Центр учбової літератури, 2008.
8. Долженков О.Ф. Особливості гарантування економічної безпеки підприємницької діяльності в ринкових умовах.: Монографія / О.Ф. Долженков Ж.О. Жуковська, О.М. Головченко: За заг.ред. О.Ф. Долженкова. – Одеса: ОЮІ ХНУВС, 2007.
10. Економіка підприємства: навч. посібник/ Є.В. Мішенін, Є.О. Балацький, О.М. Дутченко та ін./за заг.ред.д-ра екон.наук, проф. Мішеніна. Суми: «Диса плюс», 2015,
11. Економіка підприємства : підручник / за заг. ред. д.е.н., проф.Л.Г. Мельника. Суми: ВТД «Університетська книга», 2012.
12. Євдокімов Ф.І., Мізіна О.В., Бородіна О.О. Узагальнююча оцінка

фінансової складової рівня економічної безпеки підприємства // Наукові праці Донецького національного технічного університету. Серія: економічна. Випуск 46. – Донецьк, ДонНТУ, 2002.

13. Кавун С.В. Економічна безпека підприємства: інформаційний аспект: Монографія / С.В. Кавун. – Харків: Щедра садиба плюс, 2014.

14. Камлик М.І. Економічна безпека підприємницької діяльності. Економіко-правовий аспект: Навч. посібник / М.І. Камлик. – К.: Атака, 2005.

15. Карпюк О.А. Методичні рекомендації з курсу «Управління змінами». Галузь знань: 0306 Менеджмент і адміністрування, напрям підготовки : 8.03060101 Менеджмент організацій та адміністрування, ОКР «Магістр». Житомир, 2014.

16. Козаченко Г.В., Пономарьов В.П., Ляшенко О.М.. Економічна безпека підприємства: сутність та механізм забезпечення: Монографія. – К.: Лібра, 2003.

17. Кубатко О. В. Екологічні інновації як джерело флуктуацій енергоефективного розвитку національної економіки / О. В. Кубатко // Маркетинг і менеджмент інновацій. - 2016. - № 4. - С. 365-376. - Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Mimi_2016_4_32

18. Мельник, Л., Ковальов, Б. (2020). Проривні технології в економіці і бізнесі (Досвід ЄС та практика України у світлі III, IV, і V промислових революцій). Сумський державний університет, с. 180. <https://essuir.sumdu.edu.ua/handle/123456789/79621>

19. Менеджмент для магістрів. Навчальний посібник./ За редакцією – Зайця А.М., Коваленка О.М./ - Херсон: Грінь Д.С., 2012.

20. Менеджмент для магістрів: підручник : у 2 т. / за заг.ред. О.Ф. Балацького, О.М. Теліженка. – Суми: Університетська книга, 2013.

21. Механізм прийняття управлінських рішень на підприємстві: Процесний вихід: В.С. Пономаренко. Х.: ХНЕУ, 2005.

22. Мішеніна Н.В., Мішеніна Г.А., Ярова І.Є. Економічний аналіз : навч. посібник. Суми : Сум ДУ, 2014.

23. Мунтіян В.І. Економічна безпека України: Підручник. – Видавництво КВІСТ. – 1999.
24. Економіка підприємства: Підручник / За заг. ред. С.Ф. Покропивного. – Вид. 2-ге, перероб. та доп. – К.: КНЕУ, 2001.
25. Радіонов О.В., Черкасов А.В. Формування та розвиток економічної безпеки підприємства: Монографія. – Луганськ: «Янтар». - 2011.
26. Реверчук Н.Й. Управління економічною безпекою підприємницьких структур: Монографія. – Л.: ЛІБНБУ, 2004.
27. Реверчук А.Й., Малик Я.Й., Кульчський І. / Реверчук С.К. Економічна безпека в Україні: держава, фірми, особи: Навч. посібник / За ред. С.К. Реверчука. – Л.: ЛФ МАУП, 2000.
28. Розвиток виробничого потенціалу машинобудівних підприємств в умовах нестабільного ринкового середовища [Текст] / О.В. Кубатко, В.Л. Акуленко, А.А. Іскаков ; За наук. ред. Л.Г. Мельника // Механізм регулювання економіки. - 2015. - № 3. - С. 15-22.
29. Сотник І.М. Тенденції та проблеми управління дематеріалізацією виробництва і споживання. Актуальні проблеми економіки. 2012. № 8. С. 62–67.
30. Сабадаш В. В. Енергетична безпека України: конфліктність геополітичного вибору. Механізм регулювання економіки. 2011. № 2. С. 52–59. <http://essuir.sumdu.edu.ua/handle/123456789/24474>
31. Сабадаш В. В., Давиденко І. В., Бабій Т. В. Конкуренція за ресурси й економічні конфлікти у глобальному бізнес-середовищі: рушійні сили, безпека, інституційно-ресурсний концепт врегулювання. Механізм регулювання економіки. 2017. № 4. С. 128–147.
32. Сабадаш В. В. Дослідження впливу енергоресурсних чинників на економічну безпеку. Механізм регулювання економіки. 2009. №2. С. 11–18. <http://essuir.sumdu.edu.ua/handle/123456789/3360>

33. Сабадаш В. В. Тенденції сучасної ресурсної політики у забезпеченні еколого-економічної безпеки. Механізм регулювання економіки. 2007. №2. С. 50–59. <http://essuir.sumdu.edu.ua/handle/123456789/3130>
34. Прохорова В.В. Управління економічною безпекою підприємства. : Монографія. – В.В. Прохорова, Ю.В. Прохорова, О.О. Кучеренко. – Харків: УКР ДАЗТ, 2010.
35. Сотник І. (2018) Підприємництво, торгівля та біржова діяльність / І. Сотник, Л. Таранюк. – К.: Універсальна книга, 2018. – 572с. <https://essuir.sumdu.edu.ua/handle/123456789/80114>
36. Формування ринкової економіки: Зб. наук. праць: спец. випуск. Т.1,Ч.1. Управління людськими ресурсами: проблеми теорії і практики.-К.: КНЕУ, 2007.
37. Шевцова С.В., Ковальов Б.Л. Науково-методичні підходи до формування сталого способу життя. Механізм регулювання економіки. 2011. № 1. С. 230–234.
38. Шкарупа, О.В. Організаційно-економічний механізм реінжинірингу бізнес-процесів промислових підприємств : звіт про НДР (заключний) / Кер. Л.М. Таранюк. - Суми : СумДУ, 2016. - 82 с.
39. Мельник Л. Г., Карінцева О. І. (2021) Економіка і бізнес : підручник / за ред. Л. Г. Мельника, О. І. Карінцевої. Суми : Університетська книга, 2021. 316 с. <https://essuir.sumdu.edu.ua/handle/123456789/83721>
40. Экономика развития: учебное пособие / под ред. д.-ра экон. наук, проф. Л. Г. Мельника, канд. экон. наук А. Вик. Кубатко. Сумы : «Университетская книга», 2017. 352 с. <https://essuir.sumdu.edu.ua/handle/123456789/80184>
41. Економіка енергетики : підручник / за ред. Л. Г. Мельника, І. М. Сотник. – Суми: Університетська книга, 2015. – 378 с. <https://essuir.sumdu.edu.ua/handle/123456789/45315>
42. Сотник І.М. (2016) Мотиваційні механізми дематеріалізаційних та енергоефективних змін національної економіки : монографія / за заг. ред.

доктора екон. наук, проф. І. М. Сотник. – Суми : Університетська книга, 2016. – 368 <https://essuir.sumdu.edu.ua/handle/123456789/80197>

43. Melnyk L., Sommer H., Kubatko O., Rabe M., Fedyna S. (2020). The economic and social drivers of renewable energy development in OECD countries. *Problems and Perspectives in Management*, 18(4), 37-48. doi:10.21511/ppm.18(4).2020.04

<https://essuir.sumdu.edu.ua/handle/123456789/82719>

44. Melnyk L.G., Kubatko O. (2017) The impact of green-innovations on environmental quality and energy resource consumption. *International economic relations and sustainable development : monograph / edited by Dr. of Economics, Prof. O. Prokopenko, Ph.D in Economics T. Kurbatova.* – RudaŚląska :Drukarnia i Studio GraficzneOmnidiumю 272 p. ISBN 978-83-61429-11-1

45. The effects of the management of natural energy resources in the European Union / V. Voronenko, B. Kovalov, D. Horobchenko, P. Hrycenko // *Journal of Environmental Management and Tourism.* – Craiova: ASERS Publishing, 2017. – Vol. 8, Issue Number 7(23), P. 1410-1419. Available at: <https://journals.aserspublishing.eu/jemt/article/view/1777>

46. Економіка підприємства : підручник / за заг. ред. д.е.н., проф. Л. Г. Мельника. - Суми : Університетська книга, 2012. - 864 с. <https://essuir.sumdu.edu.ua/handle/123456789/80106>

47. Карінцева, О. І., Харченко, М. О., Пономарьова, Г. С. Підвищення ефективності бізнес-процесів на виробничому підприємстві // *Механізм регулювання економіки.* 2020. № 4. С. 58-69. <https://essuir.sumdu.edu.ua/handle/123456789/83754>

48. Kubatko, O. V., Chortok, Y. V., Honcharenko, O. S., Nechyporenko, R. M., & Moskalenko, I. M. (2019). Studying Features of Vehicle Type Selection by Trade and Logistics Enterprise. *Mechanism of economic regulation.* – 2019. – №3. – С. 73–82. <http://essuir.sumdu.edu.ua/handle/123456789/76448>

49. Мельник Л. Г., Карінцева О. І., Кубатко О. В., Сотник І. М., Завдов'єва Ю. М. Цифровізація економічних систем та людський капітал: підприємство,

- регіон, народне господарство // Механізм регулювання економіки. 2020. № 2. С. 9-28. DOI: <https://essuir.sumdu.edu.ua/handle/123456789/82236>
50. Melnyk L. H., Derykolenko O. M., Mazin Yu. O., Matsenko O. I., Piven V. S. Modern Trends in the Development of Renewable Energy: the Experience of the EU and Leading Countries of the World // Механізм регулювання економіки. 2020. № 3. С. 117-133. <https://essuir.sumdu.edu.ua/handle/123456789/81810>
51. Melnyk, L., Dehtyarova, I., Kubatko, O., Karintseva, O., & Derykolenko, A. (2019). Disruptive technologies for the transition of digital economies towards sustainability. *Economic Annals-XXI*, 179(9-10), 22-30. doi: <https://essuir.sumdu.edu.ua/handle/123456789/85476>
52. Melnyk, L., Matsenko, O., Dehtyarova, I. & Derykolenko, O. (2019). The formation of the digital society: social and humanitarian aspects. *Digital economy and digital society*. T. Nestorenko & M. Wierzbik-Strońska (Ed.). Katowice: Katowice School of Technology. [in Ukrainian]. URL: <http://essuir.sumdu.edu.ua/handle/123456789/74570>

Складові економічної безпеки підприємств.

Економічна безпека підприємства	
Внутрішньовиробничі складові	Поза виробничі складові
фінансова безпека	ринкова безпека
інтелектуальна безпека	
кадрова безпека	
технологічна безпека	
правова безпека	інформаційна безпека
інформаційна безпека	
екологічна безпека	
силова безпека	

Суб'єкти економічної безпеки підприємства

Перша група	Друга група
Безпосередньо займається цією діяльністю на підприємстві і підлеглі його керівництву.	Зовнішні організації і органи, що працюють самостійно та не підкоряються керівництву підприємства.
1. Спеціалізовані суб'єкти, основне призначення яких це постійна діяльність з забезпечення безпеки підприємства.	Суб'єктами цієї групи є: -законодавчі органи; -органи виконавчої влади; -суди; -правозахисні органи; -науково-освітні заклади. Вони іноді приєднуються до діяльності підприємства щодо забезпечення його економічної безпеки.
2. Напів-спеціалізовані суб'єкти, в яких є частина функцій направлена на забезпечення безпеки підприємства.	
3. Решта персоналу і підрозділи підприємства, що у межах своїх посадових інструкцій і положень про підрозділи мають право приймати заходи щодо забезпечення безпеки підприємства.	

Рівня силової складової економічної безпеки

Рівень безпеки	Умови			
Високий	$P \leq 0,0001$ $P_T \approx P_Z$	$P \leq 0,001$ $V_D < P_T \leq Y$	$P \leq 0,01$ $P_C < P_T \leq V_D$	$P \leq 0,1$ $P_T \leq P_C$
Середній	$0,0001 < P \leq 0,001$ $P_T \approx P_Z$	$0,001 < P \leq 0,01$ $V_D < P_T \leq Y$	$0,01 < P \leq 0,1$ $P_C < P_T \leq V_D$	$0,1 < P \leq 0,2$ $P_T \leq P_C$
Низький	$P > 0,001$ $P_T \approx P_Z$	$P > 0,01$ $V_D < P_T \leq Y$	$P > 0,1$ $P_C < P_T \leq V_D$	$P > 0,2$ $P_T \leq P_C$